

Javne finansije

L5

Klasifikacija poreza

Efekti oporezivanja

Poreska evazija

Klasifikacija poreza

- **Direktne i indirektne** - (porez na dohodak, porez na promet i carine). Direktni porezi su izdašni i stabilni. Kod indirektnih poreza ne postoji svest potrošača da plaćaju porez kroz proizvode i usluge.
- **Subjektne i objektne** - Subjektne porezi su takvi porezi koji uzimaju u obzir subjektivne osobenosti poreskih obveznika. To su porez na dohodak, porez na ukupni prihod, imovinu. Objektne porezi su svi indirektni porezi.
- **Fundirane i nefundirane** – Oporezuju se prihodi iz stalnih izvora kao što su imovina ili kapital. Nefundirani su porezi čiji su izvori nestalni.
- **Sintetičke i analitičke** – Oporezuje se ukupna poreska snaga obveznika, dok se kod analitičkog oporezuje svaki pojedinačni prihod.
- **Katarstarske i tarifne** – porez se razrezuje na osnovu knjiga ili po osnovu tarifa.
- **Redovne i vanredne**
- **Opšte i namenska**
- **Reparticione i kvotne** - u prvom slučaju obveznicima je unapred poznat iznos koji treba da plate
- **Porezi u novcu i naturi**

Efekti oporezivanja- poreska evazija

- Evazija je smanjenje visine plaćanja poreza ili izbegavanje plaćanja poreza
- **Zakonska evazija** postoji kada poreski obveznik određenim radnjama ili propuštanjem određenih radnji nije u sukobu sa zakonom.
- **Nelegalna evazija** predstavlja neplaćanje zakonski utvrđenih poreza, čime poreski obveznik dolazi u sukob sa zakonom.
- Ona je stara gotovo kao i svijet.

Platon : "U državi u kojoj postoji porez na dohodak častan će čovjek platiti veći porez od nečasnog čoveka, iako su ostvarili isti dohodak"

UZROCI I USLOVI NASTANKA PORESKE EVAZIJE

Poreska evazija zavisi od mnogo faktora koji mogu biti:

1. objektivnog karaktera (nezavisni od poreskog obveznika)
2. subjektivnog karaktera (vezani za ličnost poreskog obveznika)

Objektivnog karaktera	Subjektivnog karaktera
ukupno ekonomsko stanje	visine poreskog opterećenja,
prisustvo sive ekonomije	obrazovne strukture stanovništva
	poreskog morala
jednakost u tretiranju poreskih obveznika	razvijenosti svesti pripadnosti određenoj državi
visina poreskih opterećenja i stabilnost poreskih stopa	poreske discipline poreskih obveznika prilikom izvršavanja građanske dužnosti

Efekti oporezivanja- poreska evazija

Zakonska evazija može biti:

- **Namerna evazija** je često prisutna kod direktnih poreza
- **Namerna evazija** postoji kada poreski obveznik promeni mesto poslovanja da bi izbegao plaćanje poreza
- **Namerna evazija** postoji u situaciji kada poreski obveznik (cigarete) smanji potrošnju ili prestane da koristi proizvode da bi izbegao plaćanje poreza.
- **Namerna evazija** postoji u situaciji kada kod višefaznog poreza poreski obveznik smanji broj faza koje se oporezuju kako bi smanjio poreski pritisak.
- **Nenamerna evazija** postoji kada poreski obveznik prestane da plaća porez, ali ne iz razloga da izbegne plaćanje poreza. Razlog je npr: prestanak kupovine cigareta usled prestanka pušenja. Korisnik nije ni svestan postojanja evazije poreza.

Zakonska evazija

Izbegavanje plaćanja poreza u skladu sa poreskim zakonom i javlja se u dva oblika:

Prihvatljivu evaziju je zakonodavac predvideo.

Neprihvatljiva evazija - znači da u poreskim propisima postoje pravne praznine i mogućnost da poreski obveznik angažuje poreske savetnike i vrhunske stručnjake da mu pronađu sto bezbolniji, lakši i jeftiniji prolaz kroz poreske propise.

Zakonska evazija se pojavljuje u različitim oblicima:

Pronalaženje praznina ili rupa u zakonskim propisima:

zbog manjkavosti, nedorečenosti, nepreglednosti i nejasnoća poreskog sistema.

Koristeći se uslugama poreskih savetnika, poreski obveznici na razne načine nastoje iskoristiti nedorečenosti u zakonu koje su najčešće prisutne kod: **ubiranja jednokratnih** ili **uvodjenja novih poreskih oblika**, kako bi prihode od poslovanja prikazali što manjima, a rashode što vecima i na taj nacin smanjili poresko opterecenje i izbegli placanje poreza.

Zakonska evazija se pojavljuje u različitim oblicima:

Poreski beg nastaje zbog različitih poreskih stopa koje se primenjuju na istu visinu poreske osnovice.

Određeno područje može uvesti poreske pogodnosti kako bi uticalo na rast i razvoj tog područja; podsticati obavljanje one privredne delatnosti koje nema ili je slabo razvijena.

Izbegavanje plaćanja poreza neće dovesti poreskog obveznika u sukob sa zakonskim propisima ni u slučaju kada poreski obveznik **svoju privrednu delatnost počne obavljati u inostranstvu u tzv. poreskim oazama**, kao što su to u svetu poznati gradovi/drzave: Monaco, Lichtenstein, San Marino, Cipar, Bahami ili **ako promeni prebivalište u inostranstvo** radi nižeg poreskog opterećenja.

Zakonska evazija se pojavljuje u različitim oblicima

Zakonom organizovane evazije

kada država poreskim propisima želi postići određene reakcije poreskih obveznika. Npr. usmerene na odustajanje od kupovine, odnosno preorijentaciju na potrošnju nekih drugih proizvoda.

Tako se radi očuvanja zdravlja ljudi visokim poreskim stopama može uticati na manju potrošnju duvanskih proizvoda i alkoholnih pica.

Zakonska evazija se pojavljuje u različitim oblicima

Smanjenje ili odustajanje od potrošnje određenih domaćih i stranih proizvoda

Povećanjem poreskog opterećenja nastoji se smanjiti potrošnja nekih proizvoda kako bi se na taj način povećao izvoz. Smanjenjem potrošnje određenih proizvoda država može pozitivno uticati na dugovnu i potražnu stranu trgovinskog i platnog bilansa.

IZBEGAVANJE PLAĆANJA POREZA NA PRIHOD – odlaganje plaćanja

Odlaganje plaćanja

Novac danas vredi više nego sutra. Shodno tome, uvek je bolje, ukoliko je to moguće, da se porez odgodi. **Računovodstveni trikovi**

Odlaganje plaćanja poreza na kapitalnu dobit ostvarenu prodajom neke imovine. Odlaže se datum prenosa vlasništva sve dok prodavac ne primi sav novac, tako će prodavac biti u mogućnosti da odloži plaćanje poreza na kapitalnu dobit

SIVA EKONOMIJA I PORESKA EVAZIJA

Smatra se da su glavni razlozi za pojavu sive ekonomije izbjegavanje ili utaja poreza .

U nekim situacijama, izbegavanje ili utaja poreza nisu primarni uzrok ili namera, nego posledica obavljanja zabranjenih aktivnosti

Tako namerno izbegavanje jednih obaveza uzrokuje nenamerno izbegavanje drugih. Npr. neprijavlivanje radnika i prikrivanje dohotka zbog izbegavanja poreza na dogodak za posledicu ima izbegavanje doprinosa za socijalno i penziono osiguranje.

Nezakonska evazija

- Defraudacija plaćanja poreza (**utaja neposrednih - direktnih poreza**)
 - Javlja se kada poreski obveznik ne prijavi elemente za razrezivanje poreza ili prijavi deo (potpuna i deimična defraudacija)
- Kontraband (**utaja posrednih - indirektnih poreza -krijumčarenje**)
 - Kada se roba nezakonito, krišom prebacuje preko granice-izbegava se plaćanje carina, poreza na promet i drugih indirektnih poreza.
 - U praksi je prisutno mnogo oblika sverca robe (na nasim prostorima je najzastupljeniji sverc cigareta, nafte i alkohola, jer se na njih placaju najvisi porezi). Sverc oružja i narkotika.
- Granica između poreskog izbegavanja i poreske utaje vrlo je krhka, i izbegavanje poreza vrlo lagano, gotovo nevidljivo može preći u utaju poreza.

- Utajom se ne bave samo slavni i bogati već ona postaje vrlo raširen fenomen koji se rasprostire na gotovo sve slojeve u društvu
- Neubrani porezi tako poprimaju pozamašne svote pa tako, recimo, procene poreske službe u SAD-u govore da je još davne 1981. godine ubrano 75 milijardi dolara poreza manje zahvaljujući premalim iznosima prijavljenih dohodaka u poreskim prijavama.

- dvostruko vođenje poslovnih knjiga** - jedne se knjige pokazuju poreskim vlastima, a u drugima se beleži stvarni promet;
- rad na crno** - plaća se gotovinom, a čiji se iznosi ne unose u poresku prijavu.
- trampa** – postoji kada se poslovi ne plaćaju niti virmanom niti gotovinom, već se protivnagrada daje u naturi ili protivuslugom. I takve bi se transakcije trebale prijaviti poreskim vlastima i podleći plaćanju poreza;

- Neovlašćeno korišćenje softvera manifestuje se ili preko smanjene kupovine licenciranih softvera ili prodaje jeftinijih falsifikovanih kopija, tako da je gubitak softverskih kompanija veći od ostvarenih prihoda. Danas IT sektor beleži najbržu stopu povećanja efektivne tražnje, što uslovljava povećanje zaposlenih i otvaranje novih radnih mesta. Procena je da će do 2013. godine uslediti dodatno otvaranje 5,5 miliona radnih mesta.
- Vrednost ovog tržišta u Srbiji bila je 93 miliona dolara, a smatra se da je ta vrednost postignuta i na nelegalnom tržištu. Tokom poslednjih deset godina Srbija je uspela da smanji stopu softverske piraterije sa 99 na 74 odsto, ali tu postoji još mnogo prostora za napredak. Kada bi se stopa piraterije smanjila za 10 odsto, moglo bi se očekivati povećanje prihoda u državni budžet za 29 miliona dolara, kao i otvaranje 10 hiljada radnih mesta“ (Blagojević, 2011, Privredni pregled)

Tabela . Stope piraterije u zemljama CEE

Države	Piracy Rates (%)					Commercial Value of Unlicensed Software (\$M)				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
Albanija	76	77	78	77	75	9	11	11	9	8

BiH	69	68	68	67	66	13	14	13	15	14
Bugarska	71	69	68	68	67	41	50	63	139	115
Mađarska	42	42	42	42	41	106	111	125	146	113
CG	83	82	83	83	81	9	8	7	8	11
Rumunija	72	69	68	66	65	111	114	151	249	183
Hrvatska	57	55	54	54	54	51	62	68	77	71
Srbija	80	78	76	74	74	95	59	72	99	67
Total CEE	69	68	68	66	64	4.641	7.003	6.351	4.124	3.262

Izvor: BSA

MERE ZA SPRECAVANJE IZBEGAVANJA PLACANJA POREZA

Mere za sprecavanje izbegavanja placanja poreza mogu se razvrstati u tri grupe:

1. Institucionalne
2. Pravne
3. Socio-ekonske

MERE ZA SPRECAVANJE IZBEGAVANJA PLACANJA POREZA

Institucionalne mere

Institucionalne mere su usmerene na odnos poreske administracije i poreskih obveznika (sto se naziva poresko-dužničkim odnosom), a koje se **moraju temeljiti na poštovanju zakonskih propisa i međusobnom poverenju.**

Uspostavljanje boljeg razumevanja i poverenja izmedju poreskih tela i poreskih obveznika ima pozitivan uticaj i na porast poreskog morala.

MERE ZA SPRECAVANJE IZBEGAVANJA PLACANJA POREZA

Pravne mere

- Pravne mere su usmerene na stabilnost poreskog sistema države
 - bez čestih izmena zakonskih propisa, manje izmene poreskih zakona > veća spremnost poreskog obveznika prema izvršavanju poreske obaveze
 - uvođenje kazni za učinjene poreske prekršaje, poreska utaja smatra se kaznenim delom

MERE ZA SPRECAVANJE IZBEGAVANJA PLACANJA POREZA

Socioekonomske mere

- Socioekonomske mere vključuju **potrebu izgradnje i podizanja morala poreskih obveznika.**
- Ako poreski obveznik na razne načine izbegava plaćanje poreza, postoji mogućnost utaje, to je znak da je svest o potrebi plaćanja poreza niska. Potrebno je stoga međusobno delovanje insitucionalnih, pravnih i socioekonomskih mera kako bi se podigli poreski mora i svest o placanju poreza

Efekti oporezivanja- prevaljivanje poreza

- Poreski obveznik prihvata poresku obavezu, ali ne i nameru da plati porez. Prevaljivanje plaćanja poreza je slučaj kada poreski obveznik nije istovremeno i osoba koja snosi teret poreza).
- Prevaljivanje se vrši kroz cene, a prevaljivanje postoji ako je poreska obaveza stvarno plaćena.
- Namerno i nenamerno prevaljivanje poreza
 - Namerno prevaljivanje poreza (Uvoznik uveze i plati carinu. Država odmah obračuna i naplati carinu i porez. Poreski obveznik je uvoznik, a stvarno ga plaća krajnji potrošač)
 - Nenamerno prevaljivanje se pojavljuje kada poreski teret i ekonomske efekte snosi osoba koja nije bila predviđena. (Npr: porez na dobit preduzeća. Uvođenjem ili povećanjem zahvatanja od preduzeća doći će do povećanja cene proizvoda ili usluga koje snosi potrošač tih proizvoda.)

– Prevaljivanje unapred i unazad

- Npr: stanodavac je svoju obavezu plaćanja poreza od 120 n.j. (za celu godinu - mesečno 10 n.j.) prevalio na podstanara koji je uslugu plaćao 1000 n.j. Može se desite da će u buduće plaćati 1010 n.j.
- Prevaljivanje unazad u formi kada poreski obveznik ne prevaljuje obavezu na potrošača već koristi jeftinije sirovine.

– Jednostruko i višestruko prevaljivanje

Faze prevaljivanja poreza

- Prevaljivanje plaćanja poreza ima više faza:
 - Perkusija (identifikacija) - određuje se osoba koja po zakonu treba da plati porez.
 - Reperkusija (prevaljivanje) – poreski obveznik skida sa sebe obavezu plaćanja poreza. On prihvata obavezu, ali ne i teret.
 - Uračunava u cenu svojih proizvoda ili usluga-prevaljivanje unapred.
 - Snižava cenu nabavljenih sirovina ili plaća niže najamnine-prevaljivanje unazad.
 - Incidenca je faza kada je poreski teret pao na neku osobu i mora da plati tj.ne može da prevari plaćanje poreza.
 - Difuzija (talasasto širenje efekata prevaljivanja po tržištu). Opšti efekat oporezivanja koji se manifestuje kroz oscilacije na tržištu.

- Sa stanovišta vremena, treba razlikovati: trenutni, kratki i dugi rok.
- Razlikovanje između trenutnog, kratkog i dugog roka od velikog je značaja za razumevanje prirode poreske incidence.
- Trenutni rok predstavlja vremenski period u kojem proizvođač nije sposoban i spreman da reaguje na uvođenje poreza. Ponuda proizvođača je neelastična. Uvođenje poreza usloviće rast cena i promenu u tražnji proizvoda. Pad tražnje izazvan rastom cena dovodi do pada ponude proizvođača. Sa stanovišta trenutnog roka, **proizvođač u tom trenutku ne može menjati svoju ponudu**, a cena zavisi od tražnje za istim.

- Pod kratkim rokom podrazumeva se vreme u kojem proizvođači (prodavci) mogu uskladiti svoje ponašanje sa novonastalim uslovima. Proizvođač u kratkom roku može prilagoditi svoju ponudu zahtevima i uslovima trenutka. Ponuda je relativno elastična.
- Pod dugim rokom podrazumeva se vreme u kojem subjekti mogu menjati u potpunosti svoje uslove ponude, pa i u potpunosti izmeniti svoje proizvodne (prodajne) kapacitete.

Smanjenje investicija

- Porez utiče na izbor investicije u pogledu zadržavanja gotovine i investiranje sa aspekta rizika.
- Uticaj incidence na proceduru odlučivanja privrednih subjekata o preduzimanju ulaganja zavisi upravo od toga kako investitor formuliše svoja očekivanja, za koje oblike investiranja je zainteresovan.
- Investitor mora sam da oceni tržišne izgledе različitih investicionih projekata. On mora da odredi kvalitativnu vrednost onoga što smatra poželjnim ili nepoželjnim karakteristikama raznih mogućnosti investicija.
- Incidenca povećava rizik ulaganja i smanjuje nivo očekivanih prihoda investitora. Ona značajno utiče na rentabilnost investicija koje sada postaju nerentabilne u poređenju sa investicijama iz kojih prihodi nisu oporezovani.